

Varken sedelpressar eller välfyllda lador är lösningen på svenska samhällsproblem

Dagens Nyheter den 28 maj 2021

I över ett årtionde har lador diskuterats påfallande ofta i den ekonomiska debatten. Det beror inte på ökat intresse för jordbruksnäringen. Att samla i ladorna har blivit en metafor för att hushålla med statens resurser. Det är ett bildspråk som finansminister Magdalena Andersson (S) använder flitigt, precis som hennes föregångare, moderaten Anders Borg.

Det är ofta berömvärt att förenkla så att det krångliga blir begripligt. Men förenklingar som förvanskar eller utesluter väsentligheter ska man akta sig för. Tidigare i våras berättade SVT:s Rapport (15/4) om vad de kallade teorin som omkullkastar regeringens finanspolitik: modern penningteori (på engelska "modern monetary theory"). Teorin vinner popularitet just nu bland annat för att den säger det uppenbara: Samlande i ladorna är en dålig metafor för statens ekonomi.

Andersson och Borg är inte ensamma om att dra liknelsen mellan ett lands ekonomi och människors hushållsekonomi för långt. Svenska socialdemokrater har ofta syndat, kanske för att deras väljare accepterar besparingar endast som ett nödvändigt ont. 1992, mitt i 90talskrisen, gjorde den i arbetarrörelsen välförankrade journalisten Anders Isaksson en paus mellan andra och tredje delen av sin biografi över Per Albin Hansson. Han gav då ut debattboken "När pengarna är slut – välfärden efter välfärdsstaten".

Några år senare såg det bättre ut för Sveriges finanser. Dåvarande statsminister Göran Perssons bok "Den som är satt i skuld är icke fri – min berättelse om hur Sverige återfick sunda statsfinanser", skriven med PeeterJaan Kask, bidrog till att detta blev till en seger för svensk socialdemokrati. Kommunikatoriskt var böcker som Perssons och Isakssons smarta grepp när socialdemokrater skulle övertygas om att Sverige behövde besparingar och rationaliseringar. I sak var emellertid budskapet så förenklat att det blev felaktigt. En stat kan bokstavligen talat inte få slut på pengar. Skuldsättning är inte ofrihet. En viktigpetter som jag skulle till och med kunna hävda motsatsen: Ett finansiellt system som gör det möjligt att konsumera något dyrt utan att behöva spara ihop till det i förväg, ökar på sätt och vis människors frihet. Fråga vem som helst som köpt en bil!

De förment pedagogiska förenklingarna missar två viktiga förutsättningar för statens ekonomi, nämligen att den har våldsmonopol och beskattningsrätt. Staten har också tagit sig rätten att bestämma hur skatter ska betalas, och stater med egen valuta bestämmer i regel att det ska göras i den valuta som statens egen bank skapar. En stat kan alltså inte få slut på pengar, ej heller kan den gå i konkurs. Detta är självklarheter för den som behärskar grundläggande samhällsekonomi. Men när den ekonomiska debatten kretsar kring lador och andra överförenklingar blir den som yttrar självklarheter en radikal sanningssägare. I den rollen trivs anhängarna av modern penningteori.

Budskapet att staten kan skapa hur mycket pengar som helst har föga förvånande blivit populärt i de kretsar där Perssons, Borgs och Anderssons gnetande med statsfinanserna aldrig har varit populärt. Det faktum att staten kan skapa hur mycket pengar som helst betyder inte att den bör göra det, eller

att det skulle lösa några problem. Den som har makt att skapa pengar kan berika sig själv, eller vem som helst som får del av de nya pengarna, på övrigas bekostnad. Men de faktiska resurserna i ekonomin förblir begränsade. Arbetskraften, människors tid och våra naturresurser ändras inte för att penningmängden har ökat.

Visst skulle staten kunna skapa pengar och använda dessa för att anställa fler poliser, lärare och sjuksköterskor. Men det fungerar bara om arbetskraften finns tillgänglig och har rätt utbildning. Ska fler lockas att utbilda sig till dessa yrken kommer färre att utbildas till något annat.

Någon kanske tycker att det är nyskapande och innovativt att trycka pengar och använda dessa till allt möjligt inom den offentliga sektorn. Precis som vid en skattehöjning, växer då den offentliga sektorn som andel av ekonomin. Men metoden är varken ny eller innovativ. Fenomenet kallas inflationsskatt, eller "seigniorage" för den som vill låta lärd. Det brukar användas av länder som saknar den administrativa kapaciteten att driva in skatt, men klarar av att sätta fart på sedelpressarna.

Sveriges problem är inte att det är svårt att driva in skatt. Det svåra är att använda skattepengarna effektivt. Att prioritera mellan sjuksköterskor och poliser. Att organisera den offentliga sektorn på ett sätt som gör den flexibel, individanpassad och jämlikhetsfrämjande på samma gång. Att skapa en arbetsmarknad där även ungdomar och invandrare snabbt får jobb. Att göra rätt offentliga investeringar.

Dessa problem löses inte av att finansministrarna tävlar om att samla i ladorna, men inte heller av att sätta (mer) fart på sedelpressarna. De svåra frågorna som våra beslutfattare inte får ducka är: Vad ska vi göra med våra gemensamma resurser, och hur ska det organiseras?

Andreas Bergh